

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ АВТОТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Львовочкіна М. В.

Важливість і перспективність дослідження проблем типових слідчих ситуацій підтверджені слідчою практикою. Концептуальне обґрунтування необхідності ситуаційного підходу в методиці розслідування злочинів відображено в працях В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, Л.Я. Драпкіна, А.В. Іщенко, Н.О. Селіванова, М.П. Яблокова та інших вчених-криміналістів [1; 2; 3; 4; 5; 6; 8; 9; 10].

Розробка проблем початкового етапу розслідування злочинів ведеться тривалий час, проте досі існує низка концептуальних і методологічних проблем щодо застосування ситуаційного підходу та використання цієї категорії. Етапи розслідування, на думку Л.Я. Драпкіна, необхідно розуміти як підсистеми слідчих, оперативно-розшукових та інших дій, об'єднаних на підставі спільності вирішуваних за їх допомогою завдань, зумовлених стійкою повторюваністю типових слідчих ситуацій [5].

Тривалі дискусії звичайно породжували й породжують відому плутанину, а в ряді випадків - істотні протиріччя щодо вирішення проблем слідчих ситуацій. На жаль, більшість запропонованих у літературі класифікацій слідчих ситуацій не дістали належного застосування на практиці через те, що вони мають занадто абстрактний характер, не враховують індивідуальних особливостей окремих видів злочинів і специфіку їх розслідування, а також не несуть конкретного інформаційного навантаження.

Ми цілком погоджуємось з тими вченими, які вважають, що важливе методологічне значення має розподіл слідчих ситуацій на типові (загальні) та конкретні (індивідуальні) [2, 362; 3]. Обидві категорії перебувають у діалектичному зв'язку, відображають різні сутнісні сторони одного явища.

Типові слідчі ситуації, на думку В.К. Лисиченка й О.В. Батюка, є науковою категорією, розробленою на підставі вивчення слідчої практики. Тому вони не повинні розглядатися як складовий елемент реальної обстановки, в якій триває розслідування злочину. Типова ситуація стосовно процесу розслідування виконує орієнтовно-методичну функцію [7].

Метою й завданням дослідження слід вважати визначення особливостей і систематизування типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами.

Різноманіття способів вчинення незаконного заволодіння автотранспортним засобом об'єктивно детермінують виникнення різних слідчих ситуацій початкового етапу розслідування, що зумовлені, насамперед, необхідністю подолання дефіциту вихідної інформації про подію злочину та особу злочинця. Розроблення методичних рекомендацій у ситуаційному аспекті дозволяє зробити ці рекомендації більш конкретними, адже ситуативний підхід не лише впливає на обрання методики розслідування, а й надає можливість створити її алгоритмізовані ряди.

Від сформованої ситуації, на момент відкриття кримінального провадження, багато в чому залежить як характер і мета початкових і подальших слідчих (розшукових) дій, так і напрями та форми взаємодії слідчого з

працівниками карного розшуку, ДАІ, працівниками інших служб органів внутрішніх справ.

З урахуванням зазначених положень, розглянемо специфіку формування, зміст і види типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування незаконних заволодінь автотранспортними засобами.

По-перше, доцільно виділити типові ситуації, кожній з яких відповідає певна кількість і зміст інформації, яку містять матеріали перевірки на початку відкриття кримінального провадження:

1) матеріали перевірки містять усі необхідні дані про обставини вчинення злочину і є достатніми для порушення кримінальної справи;

2) вихідні дані недостатні, оскільки дозволяють припускати як наявність, так і відсутність події злочину (наприклад, виявлення негативних обставин при дослідженні місця події), що потребує подальшого проведення цільових оперативно-розшукових і експертних заходів, а також перевірочних дій;

3) з наявних даних убачаються ознаки об'єктивної сторони злочину, проте невідомі мотив, мета й суб'єкт (наприклад, виявлення факту зникнення автомобіля з гаражу заявника);

4) матеріали не містять достатніх даних, і вони не можуть бути доповнені під час проведення додаткових перевірочних заходів або досудового слідства;

5) матеріали свідчать про відсутність складу будь-якого злочину (мали місце цивільно-правові чи адміністративно-правові відносини).

Залежно від обсягу інформації про особу, яка вчинила злочин, на цьому етапі виділяємо такі слідчі ситуації:

1) особа злочинця невідома, є лише окремі дані про неї у вигляді слідів матеріального та інтелектуального відображення;

2) особа злочинця встановлена, утім його місцезнаходження невідоме;

3) злочинець затриманий працівниками правоохоронних органів при підготовці або вчиненні злочину, чи після реалізації злочинного наміру;

4) на момент відкриття кримінального провадження особа, яка вчинила злочин, встановлена й не переходить.

Як вже відомо, більшість злочинів вчиняється групою осіб, зокрема з розподілом ролей. З урахуванням цього чинника, можна виокремити ситуації, коли:

1) інформація про вчинення злочину групою відсутня;

2) початкові дані дозволяють з більшим ступенем вірогідності зробити припущення про груповий характер злочину;

3) є дані, що окремі дії з підготовки, вчинення й приховування злочину вчинено не фігурантом (підозрюваним), а іншими особами.

Як свідчить аналіз слідчої практики, найбільш характерними для незаконного заволодіння автотранспортним засобом шляхом його викрадення є такі слідчі ситуації:

1) транспортний засіб виявлено, встановлено особу підозрюваного;

2) транспортний засіб виявлено, особу підозрюваного не встановлено;

3) транспортний засіб не виявлено, особу підозрюваного встановлено;

3) транспортний засіб не виявлено, особу підозрюваного не встановлено.

Найбільш складною для вирішення є остання ситуація через те, що в ній мінімум вихідних відомостей для визначення напряму розслідування. Отже, найбільшого значення набувають своєчасність і оперативність проведення початкових слідчих дій і взаємодія всіх служб ОВС. Робота в цьому разі проводиться за двома напрямками: виявлення транспортного засобу й виявлення осіб, які вчинили злочин.

Водночас важливим є встановлення мети й мотивів вчинення злочину. Певні висновки з цього приводу можна зробити лише за наявності достовірних відомостей про обставини злочину - його спосіб, час і місце вчинення, предмет злочинного замаху. Саме на встановлення цих обставин і закріплення їх у матеріалах справи й спрямовані, насамперед, слідчі й оперативно-розшукові заходи, що проводяться на початковому етапі розслідування.

Відомості про спосіб вчинення злочину можна одержати під час огляду місця події. Навіть у разі незаконного заволодіння автомобільною, що перебувала на відкритій стоянці у дворі або на вулиці, можливе виявлення слідів, які свідчать про те, яким чином злочинці заволоділи транспортним засобом (сліди розбитого скла, сліди буксирування викраденого автомобіля тощо). За результатами огляду можна зробити висновок про кількість злочинців, одержати інші докази, що згодом допоможуть у розкритті злочину. Ще більше слідів залишається злочинцями при проникненні до гаража. Їх виявлення й подальше успішне використання залежить від складу слідчо-оперативної групи, яка проводить огляд місця події.

На жаль, найчастіше місце події оглядає оперуповноважений карного розшуку без участі експерта-криміналіста, що, звичайно, знижує результативність слідчої (розшукової) дії. Крім того, виїзд на місце події слідчо-оперативної групи не в повному складі не дає змогу виявити й закріпити всі сліди злочину, що негативно позначається на оперативності висування слідчих версій, не дозволяє негайно вжити заходів до виявлення транспортного засобу й встановлення особи, яка вчинила злочин.

Під час огляду місця події, що проводить слідчо-оперативна група в повному складі, можна вжити негайних заходів до виявлення можливих очевидців злочину. З цією метою варто дати доручення працівникові карного розшуку опитати жителів прилеглих будинків, чиї вікна виходять на місце паркування викраденого автомобіля, власників транспортних засобів, чий автомобілі залишають поруч з місцем вчинення злочину. Разом з тим, доцільно визначити коло осіб, які з різних обставин могли перебувати в пізній час на вулиці, а отже, бути свідками самого злочину чи хоча б дати свідчення про осіб, які здалися їм підозрілими. До цієї категорії громадян можна віднести осіб, які працюють у нічну зміну, власників собак, осіб, які з певних причин пізно поверталися додому. Виконати це завдання може дільничний інспектор, який обслуговує цю територію.

Поряд з проведенням цієї роботи варто негайно оглянути прилеглі двори й вулиці за участю потерпілого. У процесі огляду може бути виявлений і сам автотранспорт-

ний засіб, сліди викрадення й предмети, які належать потерпілому й викинуті злочинцями.

Одночасно з проведенням огляду відповідна розшукова робота має проводитись працівниками ДАІ. Причому район пошуків із самого початку не може бути обмежений лише місцем вчинення злочину. Якнайменше, про незаконне заволодіння автомобілем повинні бути проінформовані працівники ДАІ суміжних територій.

Переважно злочинців вдається затримати при перегоні автомобіля з місця вчинення злочину, при наступному використанні злочинцями або покупцями викраденого транспортного засобу. У зв'язку з цим зростає роль взаємодії органів слідства з працівниками ДАІ. Служби ДАІ мають значні сили й засоби, які перебувають у постійній оперативній готовності, і можуть використовуватися в розшуку викрадених автомобілів за "гарячими слідами". Крім того, маючи право зупиняти для перевірки автотранспортні засоби, перевіряти документи їх власників, проводити технічні огляди автомобілів, працівники ДАІ нерідко виявляють раніше викрадені транспортні засоби.

До першочергових слідчих (розшукових) дій, безумовно, варто віднести допит потерпілого. Початкова інформація, яка міститься в його заяві, як правило, не дозволяє робити висновки про обставини злочину. Унаслідок допиту потерпілого може бути уточнена й конкретизована початкова інформація про автомобіль, її зовнішні ознаки, устаткування салону, наявність у ній речей потерпілого. Особливо варто звертати увагу на більш повний опис предметів, що залишені в машині, що дозволить надалі довести вину підозрюваного у вчиненому злочині.

Особливу увагу при допиті потерпілого слід звертати на те, чи не помітив він яких-небудь підготовчих дій злочинців незадовго до вчинення злочину.

Результати, отримані в процесі огляду місця події, допиту потерпілого й можливих очевидців злочину, дозволяють висунути версії про угон чи крадіжку автотранспортного засобу, які повинні бути закладені в спільний план заходів, складений за участю слідчого, працівників карного розшуку й ДАІ.

Під час розшуку автомобіля слід відпрацювати версію про його можливу реалізацію. З метою перевірки цієї версії є доцільним проведення таких додаткових слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів:

- перевірка в реєстраційних підрозділах ДАІ обставин зняття з обліку транспортного засобу та підстав його експлуатації, зокрема за наявними інформаційними системами МВС України "Автомобіль", "Угон", "Розшук-Інтерпол", встановлення справжності документів і номерів агрегатів з використанням автоматизованих баз даних МВС України;

- перевірка можливих об'єктів, де зберігаються сліди злочину: станції технічного обслуговування, на яких ремонтують і переобладнують автомобілі; приватні майстерні, де здійснюють кузовні роботи, ремонт вузлів і агрегатів транспортних засобів; нотаріальні контори, автомобільні біржі, салони-магазини, експертні установи, які проводять оцінку автомобілів (зокрема приватні експерти-техніки); автомагазини, причетні до реалізації запасних частин і аксесуарів до автомобілів, місця реалізації запасних частин на авторинках;

- аналіз періодичних видань, які містять інформацію про купівлю-продаж автотранспортних засобів, що потрапили в дорожньо-транспортні пригоди, та документи на них, також інформації в мережі Інтернет.

- встановлення й перевірка причетності до інсценування незаконного заволодіння й подальшої легалізації: осіб, які в орендованих гаражах ймовірно переховують транспортні засоби для їх подальшої легалізації; осіб, які вчинили викрадення, підроблення та збут документів на транспортні засоби (довідок-рахунків, свідоцтв про реєстрацію, довіреностей тощо); працівників нотаріальних контор, щодо яких є інформація про порушення ними законодавства при видачі документів на право розпорядження транспортними засобами; посередників на авторинках; раніше засуджених за злочини відповідної категорії.

За наявності відомостей про можливе місцезнаходження автотранспортного засобу або особи, яка вчинила злочин, на території, що обслуговується іншим ОВС, підрозділи карного розшуку, що здійснюють виявлення злочину, надсилають цьому органу завдання, в якому зазначають:

- відомості про обставини вчинення незаконної легалізації транспортного засобу й дані про осіб, які підозрюються у вчиненні цього злочину;
- відомості про транспортний засіб і його прикмети (марка, модель, рік випуску, ідентифікаційні номери, характерні пошкодження тощо);
- дані про можливе місцезнаходження транспортного засобу.

При виявленні транспортного засобу в особи, яка його придбала, слід перевірити законність володіння й користування цим автомобілем особою, в якій його було вилучено (у рамках допиту цієї особи слід детально з'ясувати обставини придбання транспортного засобу: де, коли, у кого, за яку суму, яким чином оформлялась угода купівлі-продажу тощо); перевірити правильність оформлення документів, які стали підставою для реєстрації транспортного засобу, достовірність зазначених у них даних; з'ясувати обставини придбання й реєстрації транспортного засобу з використанням наявних автоматизованих інформаційно-довідкових систем; провести огляд за участю спеціаліста-техніка для з'ясування слідів змін ідентифікаційного номера, заміни вузлів і агрегатів, слідів перефарбування; перевірити правомірність видачі доручення на право користування й розпорядження транспортним засобом або договору відчуження (дарування, купівлі-продажу тощо); перевірити законності видачі документів митного оформлення (у разі ввезення транспортних засобів із-за кордону).

Слідчі й працівники підрозділів карного розшуку, використовуючи канали Укрбюро Інтерполу, мають можливість:

- запитати відомості про власника транспортного засобу, зареєстрованого за кордоном;
- запитати інформацію про дату й місце взяття на облік транспортного засобу чи зняття з обліку;
- перевірити транспортний засіб за обліками викраденого автотранспорту в зарубіжних країнах;
- ідентифікувати іноземний автомобіль чи його номерні знаки;
- оголосити міжнародний розшук викраденого в Україні транспортного засобу, поставити його на облік у Генеральному секретаріаті Інтерполу та в правоохоронних органах інших держав-членів організації;
- ідентифікувати реєстраційні документи транспортного засобу;
- здійснювати обмін інформацією щодо порядку повернення викраденого транспортного засобу законному

власникові.

Підставами для одержання необхідної інформації за кордоном є:

- виявлення підробки в документах на право придбання, володіння й використання транспортного засобу, ввезеного з інших держав;

- виявлення підробки маркування фірми (підприємства) виробника на агрегатах, вузлах, а також ідентифікаційних номерів транспортного засобу іноземного виробництва, ввезеного з інших держав (запит надсилається до Укрбюро після проведення криміналістичного дослідження й встановлення справжнього ідентифікаційного номера);

- виявлення розбіжностей номерів вузлів і агрегатів транспортного засобу із записами в митних документах, свідоцтвах про реєстрацію транспортного засобу, угодах купівлі-продажу та інших реєстраційних і технічних документах;

- отримання оперативної інформації про викрадення транспортного засобу за кордоном;

- вилучення автомобіля як речового доказу в кримінальній справі;

- негативний результат перевірки за базами даних Інформаційного бюро, Управління ДАІ МВС України та Укрбюро Інтерполу за наявності однієї з наведених підстав.

У запитках на перевірку транспортного засобу каналами Інтерполу необхідно вказувати:

- марку (модель) транспортного засобу, що перевіряється, рік його випуску й колір;

- повний ідентифікаційний номер ("VIN"), що складається із сімнадцятизначної комбінації цифр і літер у латинській транскрипції (наприклад - "WDB 172 804 1B 549 042"), а також номер двигуна;

- результати криміналістичного дослідження щодо встановлення дійсного ідентифікаційного номера ("VIN") і номера двигуна;

- відомості про власника транспортного засобу та документи, на підставі яких його було зареєстровано в Україні;

- підстави проведення перевірки й обґрунтування необхідності звернення до іноземних правоохоронних органів;

- дату, місце й обставини затримання транспортного засобу, відомості стосовно обставин його можливого викрадення та переправлення за кордон;

- реєстраційний номер кримінальної, оперативно-розшукової справи, матеріалів перевірки, дату їх порушення (заведення) та орган, в якому вони знаходяться;

- місцезнаходження транспортного засобу та його технічний стан.

Укрбюро Інтерполу при отриманні відомостей про розшук транспортного засобу, який перевіряється правоохоронними органами іншої держави, повідомляє про це ініціатора запиту, а за потреби, залежно від підпорядкованості ініціатора, відповідні служби МВС України чи іншого правоохоронного органу.

У підсумку слід зазначити, що наведений перелік слідчих (розшукових) дій щодо вирішення ситуації, коли місцезнаходження викраденого автомобіля невідоме, не є вичерпним, оскільки сформулювати універсальні (не плутати з типовими) схеми розслідування, застосовні до будь-якого випадку, неможливо, так само, як неможливо передбачити наперед дії злочинців. Інші визначені слідчі ситуації потребують окремого детального дослідження з визначення програми певних слідчих (розшукових) дій.

Література

1. Бахин В.П. Следственные ситуации как основа разработки конкретных методов расследования преступлений / В.П. Бахин // Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования: материалы науч. конф., Минск, сентябрь 1973 г. - Минск, 1973. - С. 22-28.

2. Белкин Р.С. Курс криминалистики: [учеб. пособие] / Рафаил Самуилович Белкин. ¼ М.: Юнити, Закон и право, 2001. ¼ 836 с.

3. Веліканов С.В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза" / Сергій Володимирович Веліканов. ¼ Х., 2002. ¼ 19 с.

4. Волчецкая Т.С. Криминалистическая ситуалогия: [моногр.] / Татьяна Сергеевна Волчецкая. - Калининград: Калининград. гос. ун-т, 1997. - 248 с.

5. Драпкин Л.Я. Основы криминалистической теории следственных ситуаций: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность" / Л.Я. Драпкин. - М., 1987. - 45 с.

6. Іщенко А.В. Проблематика слідчих ситуацій як складова навчального курсу криміналістики / А.В. Іщенко, Г.В. Щербакова // Вісник Одеського інституту вну-

трішніх справ. ¼ 2003. ¼ Вип. 2. ¼ С. 57-63.

7. Лисиченко В.К. Взаимосвязь следственной ситуации с тактикой производства следственных действий / В.К. Лисиченко, В.О. Батюк // Криминалистика и судебная экспертиза. - К., 1990. - Вып. 40. - С. 23-29.

8. Прудников В.В. Понятие следственной ситуации, ее классификация / В.В. Прудников // Закон в теории и судебной практике: материалы науч.-практ. конф.; тезисы науч. докл. и сообщ. ¼ Краснодар: Изд-во Южн. ин-та менеджмента, 2001. ¼ С. 100-104.

9. Селиванов Н.А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в методике расследования / Н.А. Селиванов // Социалистическая законность. - 1977. - № 2. - С. 56-59.

10. Яблоков Н.П. Следственные ситуации в методике расследования и их оценка / Н.П. Яблоков // Вестник Московского государственного университета. - 1983. - № 5. - С. 12-17.

Львовочкіна М.В.

*Здобувач кафедри криміналістики
Національного університету
"Одеська юридична академія"
Надійшла до редакції: 22.11.2013*

УДК 343.37.7

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 345 КК УКРАЇНИ (ПОГРОЗА АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ)

Танько А. В.

Вчення про об'єкт злочину в кримінальному праві України є одним з головних і найбільш складних його питань. Об'єкт злочину займає найважливіше місце серед елементів, з яких складається склад злочину. Від визначення об'єкта злочину залежить правильність рішення про злочинність або не злочинність діяння, відмежування його від інших злочинів, кваліфікації й відповідальності суб'єкта, який вчинив це діяння.

Дослідженню концептуальних проблем об'єкту злочину як фундаментальної складової складу злочину присвячені праці багатьох видатних юристів, таких як: В.К. Глістін, П.С. Дагель, Н.Д. Дурманов, В.П. Ємельянов, М.Й. Коржанський, Г.А. Кригер, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнєцова, П.С. Матишевський, А.А. Музика, В.О. Навроцький, Б.С. Нікіфоров, Г.П. Новосолов, А.І. Рарог, А.А. Піонтковський, С.Є. Познішев, Є.Л. Стрельцов, Н.С. Таганцев, С.А. Тарарухін, В.Я. Тацій, К.Ф. Тихонов, А.Н. Трайнін, В.М. Трубников, Є.В. Фесенко, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, Н.Н. Ярмиш та інших. Однак сьогодні існує чимало спірних питань щодо визначення поняття об'єкту злочину як на загальному теоретичному, концептуальному рівні, так і на рівні окремих видів злочинів. Не є виключенням у цьому сенсі, на жаль, і злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

Метою статті є встановлення й характеристика родового, безпосереднього та додаткового об'єкту злочину, передбаченого ст. 345 КК України (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу).

Сьогодні серед вчених існує багато точок зору щодо визначення об'єкту злочину. Найбільш поширеною в науці кримінального права є точка зору, що об'єктом злочину виступають суспільні відносини. Уперше думку про те, що об'єктом злочину є суспільні відносини, висловив А.А. Піонтковський ще в 1924 р.: "Виходячи із загального марксистсько-ленінського вчення про злочин, об'єктом будь-якого злочину слід вважати суспільні відносини, що охороняються всім апаратом кримінального примусу" [1, 130]. Визнають об'єктом злочину суспільні відносини також М.І. Бажанов, В.К. Глістін, В.К. Гришук, М.Й. Коржанський, Н.Ф. Кузнєцова, І.І. Митрофанов, А.А. Музика, Б.С. Нікіфоров, А.А. Піонтковський, А.В. Савченко, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій та інші вчені. На сучасному етапі в теорії кримінального права, на наше переконання, більш вірною, обґрунтованою, з приводу визначення об'єкта злочину, є саме ця позиція, оскільки суспільні відносини - це реальна і єдина форма існування людського суспільства, суспільні відносини - це єдиний спосіб людського співжиття.

У науці кримінального права існують різні класифікації об'єктів злочину. Спиратися насамперед доцільно на класифікації, які дозволяють глибше розкрити об'єкт дослідження. Це традиційні класифікації об'єктів злочинів "за вертикаллю" та "за горизонталлю".

У кримінально-правовій науці найпоширенішою є триступенева класифікація об'єктів "за вертикаллю" (загальний, родовий і безпосередній) [2, 97]. Доцільно зазначити, що на думку окремих авторів, зазначена класифікація складається з чотирьох ступенів:

© А.В. Танько, 2013